

Rudokop se je povzdignil posebno pod vladno cesarja Maksa I. in Ferdinanda I. V dan 22. junija, na dan sv. Ahacija, 1508 l. se je našla največja živosrebrna žila. V bodočem letu so se bili Benečani rudnika polastili, a so bili kmalu od cesarskih pregnani. Viljem Neumann je bil prvi rudarski sodec. Cesar Maks je na svoj račun precejšnji rudokop prevzel, a jeden del je prepustil družbi, obstoječej iz imenitnih plemenitašev. Kmalu so se naselili v rudniku Nemci s Koroškega in Salcburškega, in začeli so rudnik imenovati nemško Idrijo, da se je na ta način razločevala od slovenske spodnje Idrije. Cesar Ferdinand je posebno skrbel za rudarsko mesto. V dan 27. julija 1526. l. je prepovedal prevaževati preko Kranjskega tuje živo srebro. Ferdinand je bil tudi (8. marca 1553. l.) ustanovil v Idriji bolnico za onemogle rudarje.

Do leta 1580. so pridobivali živo srebro poleg deželnega kneza tudi drugi rudarski podvzetniki. V tem letu pa si je nadvojvoda Karl ves rudnik prisvojil in izdal potem za Idrijo posebna rudarska pravila. Živo srebro so kupovali tržani v Avgsburgu in Benečani.

Nova luteranska vera se je bila tudi v Idrijo zasejala, kakor v vse večje kraje po Kranjskem. Tukaj je pridigoval novo vero, 1595. l. neki Boštijan Prassnik (Prašnik). Okoli njega so se zbirali bajè tudi vipavski (t. j. iz vipavskega okraja) protestantje. Takrat so pa luterane z vso ostrostjo odpravljali in preganjali. Nadvojvoda Karl je ukazal svojemu oskrbniku v Idriji, naj prežene pridigarja, a grofu Lanthieri-ju v Vipavi je naročil, naj ljudstvu zabranjuje v Idrijo. Leta 1634. je bila kuga v Idriji. Šolo so bili v Idriji užé v dèbi protestantov ustanovili in se je potem vzdržavala še dalje, dokler ni bila v dèbi velike cesarice Marije Terezije glavna šola (normalka) ustanovljena. Ko so bili Francozi prvič na Kranjsko pridrli, vzel je bil francoski general Bernadotte v dan 23. marca 1797. l. Idrijo, kjer je nekaj vojakov do meseca maja ostalo. Vzeli so bili Francozi veliko živega srebra in cinobra s seboj.

lv. Lapajne.

Pozna jesén.

Uvenéla žena
Dolí v polji hodi,
Kamor li se gáne,
Mrtvo je povsodi!

Tice in cvetice
Todi je spodila —
Sivo stresla glávo,
S sláno vse pokrila.

In za njo šumeče
Listje tlá pokriva, —
Rado vse se umika
Kod gre starka siva.

Vrana sama zase
Ne bojí se starke,
Lákot pase svojo,
Prazne pika järke.

Drzno se baháči! —
A ko ugleda mene
Na samotnej cesti,
V vzlét se koj zažéne.

In po tožnem zračji
Se nad polje dávi,
In: „ba-háč! ba-háč!“ se
Sred praznôte jávi.

J. Zapárski.